

Él-e hagyomány bármely eleme életében (mindennapjainban)? Eleven-e a tradíció ma még (általában is)?

Luczai Miklósné

A hazai románság az ország keleti határsávja mentén élt és él (ma már az ország különböző területein is). Az idők távlatából több száz évre tehető ittlétünk. Evlia Cselebi török utazó feljegyzései szerint az ezen a vidéken élők magyarul és románul beszélnek, szorgalmasan dolgoznak. A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírásában (Káldy-Nagy Gyula, Békéscsaba, 1982) ma is létező román család- és keresztnévek, valamint foglalkozásmegjelölések is szerepelnek, többek között a gyulai Nagyrománvárosnak nevezett városrészen. A náhijékhez (török közigazgatási egységek: Gyula, Arad, Békés, Zaránd, Bihar, valamint Musztafa pasa Vakuf birtoka) tartozó falvak mindegyike fel van tüntetve az ott élők felsorolásával (apa, fiú, és milyen értékkel rendelkeznek) – a pontos adózás céljából. Ezek között találjuk például Nagyváradot és a ma is létező Bihar, Békés, Csongrád megyékbeli, valamint az Arad környéki helységeket, szinte változatlan elnevezéssel, de többel már csak sorvadt, egy-egy tanya vagy más terület elnevezésében találkozhatunk, mert elvonulásukkor a törökök elpusztították az általuk békén hagyott, nekik termelő világot. Az emberek a mocsaras vidéken bujkálva éltek túl a szörnyű pusztítást.

Később, a XIII. században a királyi birtokok tulajdonosai munkaerőhiány miatt betelepítettek németeket és erdélyi románokat. Ezek az új lakók magukkal hozták vallásukat, hagyományaikat. Faluközösségekben, kompakt egységben éltek. (Méhkerék, Kétegyháza, Magyarcsanád, de a többi kb. 19 falu is román többségű volt). Gyula város településszerkezete, városrészei szemléletesen tükrözik a telepítés egységességét: Magyar-Gyula, Németváros, Nagyrománváros, Kisrománváros. Templomaik (római katolikus, református, két görögkeleti ortodox) az ott élők magyar, román és német emberek imahelyei voltak. Mindegyik nemzetiség a maga gazdag kulturális, vallási hagyományai szerint élt (1945-ig szinte egyáltalán nem keveredtek). Hagyományaik átszöttek életük minden területét: munka, szórakozás, hitélet, erkölcs.

Az ezután következő hatalmas társadalmi, ideológiai változások az egész országban teljesen átalakították az addig kialakult rendet, fellazították, illetve presszionálták az emberekben mélyen gyökerező kulturális, vallási hagyományok, rítusok gyakorlását. A nemzetiségek kulturális hagyományai (tánc, ének, rítusok) mélyebb tartalmukat veszített kulturális programokká változtak. Jól tudjuk, a kollektivizálás elől sokan a városokba menekültek, a falvak fokozatosan elsovadtak, a régi közösségek felbomlottak.

Én apai ágon gyulai, anyai ágon körösszakáli román vagyok. Azért is éreztem szükségét a fenti történelmi kitérőnek, mert egyrészt így világosabb: nyelvünk (már amennyire megmaradt), hagyományaink nagy része Románia bihari, bánáti, a Nyugati-Kárpátok, Körösök vidékeinek öröksége, másrészt mert nevünk több más gyulai román családnévvel együtt szerepel a török összeírás-

sokban. 1949-ben születtem, két civilizáció határán. 14 éves koromig Körös-zakálban éltem. Szerencsésnek mondhatom magam ezért. Nagyszüleim és az ott élők révén megismerhettem annak a paraszti világnak minden nehézségét, de szépségét is, mely akkor még magában hordta a tradicionális falu szigorú rendjét, gondolkodását, erkölcsét, mélyen a természet- és Isten tiszteletén alapuló hitvilágát, évszakokhoz, vallásuk (többségében görögkeleti ortodox) ünnepeihez kapcsolódó szokásaikat. A teljesség igénye nélkül említem ezeket mint elemeikben ma is élőket.

Karácsony: böjt, a bűnbánás és az örömhír várása, Jézus, a Megváltó születésének magasztos ünnepe, a gyermekek és felnőttek kolindálása (korindálás – így is használatos), turkajlás, pásztorjárás, betlehemes. Új év: köszöntők (sorcova), babonák. Vízkereszt: víz- és házszentelés, lányoknál a szentelt bazsalikom őrzése, a jó templomjáró fiúk kereszttel járása. Nagyböjt: étkezési szokások, Szent Toader-napi főttbúza-torta (coliva), házasságkötési és egyéb tilalmak, szerdai-pénteki misék. Virágvasárnap: a szentelt barka átvétele. Húsvét dramatikája: nagycsütörtöki esti szenvedéstörténet a 12 evangélium alapján, nagypéntek: Jézus ágyának feldíszítése (régén csak lányok!), a feltámadás, a körmenet (a legérdemesebb legények vitték a zászlókat), a feltámadási gyertya megőrzése, a halottak húsvétja. Pünkösd: búzaszentelés, az otthont védő búzakoszorú fonása, a napfordulók, Péter-Pál, Nagyboldogasszony ünnepeihez, az emberi élet ciklusaihoz (születés, házasság, halál) tartozó rítusok, tennivalók, tilalmak.

Semmilyen szokás nem alakult ki véletlenül, semmi nem volt öncélú. A közösségről és benne az emberről szóltak. Átszötték az emberi kapcsolatokat, viszonyokat a családon belül, a rokonságban, a családot erősítő keresztmamaságban... A napot, a napi teendőket is meghatározták a hogyan jó, a mit hogyan nem jó tenni. A lakóhely, a konyha, a tűzhely, az étkezés, a gyógyászat, a mező, a föld, az állatok, a napszakok, évszakok, időjárás, az égítetek, csillagok állása – a tér, az idő, minden mindennel összefüggött és meghatározó volt a megélhetés, a család boldogulása szempontjából, és mindezek Isten és a természet akaratának függvényében. A rend, a szabályok betartásától a létük függött.

Amint említettem, tudjuk, hogyan bomlott fel ez a természetes rend, életforma. A kérdés: mennyire maradtak meg hagyományaink, maradt-e bennünk, bennem valami ezekből? Természetesen igen. Az általam ismert románok – korrúktól is függően – többé-kevésbé magukban hordják elődeink hagyományait. A mai társadalmi helyzetüktől függetlenül, elsősorban az idősebb generáció, főleg a családi és vallási, de a mindennapok szokásait is őrzi. A mai viszonyok adta kereteken belül a fiatalabbak egyre inkább tudatosan őrzik a népi zenélést és táncagyományainkat, például a méhkeréki Nyisztor Györgyét és Kovács Jánosét, melyek több kutatót inspiráltak, többek között a hetvenes években a Halmos-Sebő párost. A Román Kulturális Napok, az évenkénti gasztronómiai fesztivál már tudatosan hagyományőrzők. A húszéves Magyarországi Román Kutatók Intézete tudományos alapossággal végez történelmi, etnográfiai kutatásokat, publikálja ezeket. A magyarországi román sajtó keresi és bemutatja azokat az embereket, eseményeket, akikben élnek, illetve továbbviszik a ma is értékes, embert szolgáló hagyományainkat az iskolákban megkezdődött a népismeret oktatása.

A magam életében a mindennapjaimban is alkalmazok szokásokat. A kenyeret kereszttel szegem meg, az ételkészítésnél igyekszem figyelembe venni

a böjti időszakokat, vannak dolgok, amelyek végzése közben a mai napig fülembe csengenek nagymamám megjegyzései, figyelmeztetései: „ezt így tedd, mert”, vagy „ezt ne tedd, mert”, a közmondások. Szüleim által a görögkeleti ortodox vallás tanításai szerint nevelkedtem. Hagyományaimat a családomon belül is igyekszem tartani. Számomra, de vallásos vagy kevésbé vallásos román barátaim számára is magasztosak ünnepeink. Számon tartjuk őket és a hozzájuk tartozó szokásokat: kalácsot is kínálunk a keresztelőn, az esküvőn és a gyászszertartások után. A szentmisék után kapott „prescura” az áldozat szent kenyere. Ebből hazaviszünk azoknak is, akik nem voltak jelen.

Most, november közepén, elhagyva a Mindenszenteket (mi tavasszal, a halottak húsvétján szoktunk megemlékezni elhunytjainkról, de már évtizedek óta Mindenszentekkor is kimegyünk a temetőbe, rendbe tesszük, feldíszítjük sírjaikat), megkezdődött a karácsony böjtje, készülünk a Megváltó eljövetelére. A bűnbánatot, a reményt és a fényt jelképező adventi koszorúk és gyertyák mint új, közös szokások az asztalra kerülnek nálunk is.

Számomra a legszebb szokás, mely gyermekkoromtól él bennem és a közösségben, melyben felnőttem, a kolindálás (korindálás). A kolinda (colinda) Jézus születésének körülményeit, örömhírét hirdető külön műfajt képező lírai ének. Karácsony szombatján előbb kora este a gyerekek – kalácsért, dióért, kolbászért –, majd éjszaka a felnőttek jártak házról házra engedélyt kérve a gazdától: „Slobodu-i a colinda?” (Szabad-e kolindálni?), és engedélyt kapva szállt a csendes éjszakában az angyali hír: a kis Megváltó megszületett, örömmel és dicsérettel hirdessük: „Dicsőség a mennyben Istennek és békesség a jóakarátú embereknek.” Ezek a tiszta, magasztos énekek mindegyike azon egyszerű emberek kreációja, akik a maguk életére vetítetten ábrázolják a szegény, vajúdó Mária helykeresését, József óvó hűségét, a hidegnek, szélnek kitett kis Jézus kiszolgáltatottságát, Mária aggódó, nyugtatgató anyai aggodását, a három királyok hódolatát, az ünnepre, dicséretre való felszólítást: készüljetek, készítsétek házaiteket, asztalaitokat, lelketeket: itt a karácsony. A kolindákat az egyház mint a karácsonyi ünnepkörhöz tartozóakat fogadja el. Szájhagyomány útján terjedtek. Ma már számtalan feldolgozásban élnek tovább (feldolgozott román kolindákat Bartók Béla is). Magyarországon, a Hajdú-Bihar és Békés megyei románlakta községekben néhány idősebb még az eredeti, az arhaikus időköt idéző variációikat is ismeri és énekl. Mi, de több barátunk is folyamatosan jártunk kolindálni (korindálni), természetesen sokáig diszkrétan, majd a kilencvenes évek elején itt, Gyulán, november végén, karácsony előtt, néhányan összejöttünk együtt kolindálni. Felszabadultan, örömmel, tiszta szívből énekeltünk. Eldöntöttük, elmegyünk azokba a falvakba, ahol felnőtünk.

Ennek immár húsz éve. Kórus lettünk, és azóta is minden december elején útra kelünk és bejárjuk a románlakta települések nagy részét, de kolindálunk Budapesten, Szegeden is. Utánunk sorban alakultak kolinda-kórusok, és Méhkeréken például felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül, két éve már kolinda-fesztivált rendeznek.

A változó világban így változnak vagy élnek tovább hagyományaink, és észrevétlenül is az életünk részei valahol. Tárgyi és szellemi örökségünk ma is érték, tudatos őrzésük feladatunk.